

או יאמר, וַיִּדְבֶּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמָּטוֹת וְגו'. פירש רש"י¹, חלק כבוד לנשיאים וכו', ומה ראה לאמרה כאן² - למד שהפרת נדרים ביחיד מומחה וכו', זה הדבר וגו' מוסיף עליהם משה שנתנבא בלשון זה הדבר וכו'. קשה, האידך נלמד מכאן שיוכל החכם להתיר הנדר⁴, והלימוד על זה הוא רק כדאמרינן (נזיר סב א)⁵ היתר נדרים פורחין באויר. גם קשה, האידך נלמד מכאן שהפרת נדרים ביחיד מומחה, דלמא צריך דוקא שלשה מומחים⁶. עוד קשה, מפני מה נשתנה מצוה זו מכל מצות שתורה שכתוב אליה ציווי המצוה ויאמר ה' אל משה דבר אל בני ישראל - גם בכאן היה צריך לכתוב ויאמר ה' אל משה דבר אל ראשי המטות כנ"ל. גם קשה, מפני מה פירש בכאן רש"י על לשון זה הדבר שמשה הוסיף, ולא פירש במקום אחר שהיה גם כן אומר בלשון זה הדבר, כדמצינו כמה פעמים בתורה שאמר בלשון זה הדבר⁷.

ולבאר הענין צריכים להבין מפני מה יתיר הנדר על ידי פתח חרטה, הא בשעה שנודר היה בדעתו שהנדר יתקיים, ומפני מה על ידי פתח חרטה יתיר הנדר⁸. אך הענין הוא כך, כי מצינו שישאל נודרים בעת צרתם⁹; כי כאשר בא על איזה אדם צרה רחמנא ליצול הוא על ידי שפנים בחטאיו ויש עליו קטרוג מסטרא דדינא, ובא עליו צרה וצוקה ח"ו, והוא צריך להשיב בתשובה שלימה שינחם ה' על הרעה¹⁰. אך בעת צרה אי אפשר לעשות תשובה שלימה, כי הקטרוג עליו רב, גם אינו בשוב הדעת לעשות תשובה שלימה כראוי - על כן הוא נודר נדרים להקל מעליו הדינים קשים, אך על ידי הנדר עדיין אין הדינים מתבטלים - רק על ידי תשובה שלימה נִשָּׁב וְרָפָא לו¹¹, אך הנדר הוא רק שיהיו הדינים תלויים ועומדים ולא יחולו עליו עד דישוב בתשובה שלימה. אך אין כל אדם זוכה לבוא לעשות תשובה שלימה כראוי, ובפרט שאין חבוש מתיר עצמו, וכאשר בא אל הצדיק הוא מבין חטאו בשרשו¹², גם התשובה שצריך לחטאו - אזי מלהיב בלבו יראת ה' ומביא אותו לתשובה שלימה¹³, אותו תשובה שראוי לחטאו. ויודע לשוב וינחם ה' על הרעה¹⁴, ומבטל ממנו הדינים הגזור עליו.

¹ במדבר פרק ל: (ב) וַיִּדְבֶּר מֹשֶׁה אֶל-רָאשֵׁי הַמָּטוֹת לֵבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: (ג) אִישׁ כִּי-יִדָּר לְדָר לִיקָן אֶת-הַשֶּׁבַע שְׂבָעָה לְאָסֹר אֶסֶר עַל-נַפְשׁוֹ לֹא יִחַל דָּבָרוֹ כְּלָל-הֵיכָא מִפְּנֵי יַעֲשֶׂה:

² רש"י: (ב) ראשי המטות - חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחלה ואחר כך לכל בני ישראל. ומנין שאף שאר הדברות כן, תלמוד לומר (שמות לד, לא - לב) וישבו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואחריו כן נגשו כל בני ישראל. ומה ראה לאומרה כאן, למד שהפרת נדרים ביחיד מומחה ואם אין יחיד מומחה מפר בשלשה הדייטות. או יכול שלא אמר משה פרשה זו אלא לנשיאים בלבד, נאמר כאן זה הדבר, ונאמר בשחוט חוץ (ויקרא יז, ב) זה הדבר, מה להלן נאמרה לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל, שנאמר דבר אל אהרן וגו', אף זו נאמרה לכולן:

³ מאחר שכבר פירש שכל הפרשיות נאמרו תחילה לנשיאים ואחר כך לישראל, למה חזר ואמר כאן שוב

⁴ כיצד למד זה רש"י מהכוב

⁵ תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף י' עמוד א: משנה. היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו. הלכות שבת חגיגות והמעילות - הרי הם כהררים התלויין בשערה, שהן מקרא מועט והלכות מרובות. הדינין והעבודות, הטהרות והטמאות, ועריות - יש להן על מה שיסמכו, והן גופי תורה.

⁶ רש"י: היתר נדרים פורחים באויר - התרת נדרים שאמרו חכמים, שהחכם מתיר את הנדר - מעט רמז יש במקרא, ואין על מה לסמוך, אלא שכן מסור לחכמים בתורה שבעל פה.

⁷ הדר זקנים: אל ראשי המטות. פ"ה מה ראה לאומרה כאן לומר לך דהפרת נדרים ביחיד מומחה. וקשה והלא כבר נאמר ראשי המטות דמשמע רבים:

⁸ דברי דוד: (ב) ... ותו קשה טפי, הא כבר נאמר זה הדבר הרבה פעמים כגון בפרשת המן בשני מקומות⁶, ובריש ויקהל⁷ ולא כתב שם רש"י כלום:

⁹ תלמוד בבלי מסכת נדרים דף כב עמוד ב: א"ר נחמן, הלכתא: פותחין בחרטה

¹⁰ שולחן ערוך יורה דעה הלכות נדרים סימן רכח סעיף א: מי שנדר ונתחרט, יש תקנה ע"י חרטה, ואפילו נדר באלהי ישראל. כיצד יעשה, ילך אצל חכם מומחה, דגמיר וסביר, ואם אין יחיד מומחה ילך אצל שלשה הדייטות, והוא דגמירי להו וסבירי וגם יודעים לפתוח לו פתח, ויתירו לו. והאידינא אין מומחה שיהא ראוי להתיר ביחיד.

¹¹ בראשית רבה (וילנא) פרשה ע (ויצא): א [כח, כ] וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי וגו' ונתן לי לחם לאכול, כתיב (תהלים סו) אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי, א"ר יצחק הבבלי ודבר פי בצר לי שנדר מצוה בעת צרתו, מהו לאמר לאמר לדורות כדי שיהיו נודרים בעת צרתו, זוהר כרך ג (ויקרא) פרשת ויקרא דף כג עמוד ב: ר' יהודה פתח ואמר או הודע אליו חטאתו אשר חטא, הודע אליו מסטרא דמאן או ידע (נ"א נודע) חטאתו מבני ליה מהו הודע אליו, אלא קודשא בריך הוא פקיד לכנסת ישראל לאודעא ליה לב"נ ההוא חובא דהוא חב ובמה מודע ליה בדינא כמה דאת אמר (איוב כ) יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו, הודע אליו כמאן דפקיד לאחרא, דתנינן בשעתא דב"נ חב קמי קודשא בריך הוא ולא אשגח באתאיה לאהדרא בתיובתא קמי מאריה ואשדי ליה בתר כתפיה נשמתיה ממש סלקת ואסהידת קמי קודשא בריך הוא, כדין פקיד מלכא לכנסת ישראל ואמר או הודע אליו חטאתו אשר חטא אושית דינא עליה ואודע ליה חוביה כמה דאת אמר (יחזקאל טז) הודע את ירושלם את תועבותיה, בתר דמטי עליה דינא כדין אתער רוחא למהדר בתיובתא קמי מאריה ואתכנע למקרב קרבנא דהא מאן דלביה גס ביה חטי ואנשי חטאיה ולא אשגח עליה וקודשא בריך הוא זמין לקבליה ופקיד לאודעא ליה לההוא חובא בגין דלא יתנשי מיניה,

¹² ישעיהו פרק ו: (י) הַשֹּׁמֵן לִבֵּהֶם הִזָּה וְאֶזְגִּיו הִכָּד וְעִיגִיו הִשָּׁע פְּרִיָּאָה בְּעִיגִיו וּבְאֶזְגִּיו יִשְׁמַע וְלִבָּבָהּ יִבִּין וְנִשָּׁב וְרָפָא לוֹ:

¹³ רד"ק: ורפא - רפואת הנפש והיא הסליחה וכן כתוב רפאה נפשי כי חטאתי לך:

¹⁴ ספר עמק המלך - שער טז - פרק מד: בכל אדם רשומים העוונות על מצחו, ויש להם רשות למזיקים, הרואים העוונות על מצחו של אדם... ומורינו ורבינו אור שבעת הימים האר"י זלה"ה, היה מכיר כל העוונות הנרשמים לכל אדם במצחו. ואם היה בנו זכות שהיה קיים ה' שנים בארץ ישראל, והיו כלים לזמן אלף שלש מאות ושלשים וחמשה, שאמר דניאל, וסימך 'עד יגדל של"ה בני' היה מחזיר את כל העולם כולו בתשובה שלימה, והיה מביא הגאולה בימיו. שכל כך נפל פחדו על הרשעים והחוטאים והפושעים, כשמעם את שמעו הגדול, שהוא מגיד לאדם מה שעשה מזמן ג' שנים, ומה שעשה בחדרי חדרים, ומה שמחשב בתוך קירות לבבו. ומה שחטא בגלגול שעבר ועל איזה עון בא לעולם לתקן, והיו הבני אדם בורחים מלפניו שלא יסתכל בפרצופיהם 'כאשר יברח האדם מן האר"י'. והרבה מהם באו ונכנסו ונשתטחו לפניו ושאלו ממנו שיסתכל במצחם ויאמר להם מה שעוונות ויתקן להם תיקון ותשובה, והיה מגיד להם עבירותיהם עד שהזכיר להם שם המקום שנעשית לשם העבירה, ואנשים אשר היו בחבורתם, וכונה פרטים רבים, עד שהודו לו על הכל. ונתן להם כוונות ויחודים משונים זה מזה לכל אחד כפי פגמו, וכפי נשמתו, ותקן להם עד שלא נשאר בהם רשומות של העוונות 'קנ"ב' <הראשונים כלל, ועל זה נאמר, וחסאתך תכפר' [ישעיהו ו' ז']:

¹⁵ דגל מחנה אפרים ויקרא שמיני: והנה א"ז זלה"ה אמר שעיקר תיקוני התשובה אי אפשר בלא הצדיק רק על ידו יוכל להתעלות ואדם הראשון לא היה יכול לתקן כי אם באבות הקדושים כנודע

¹⁶ יונה פרק ג: (ט) מִי־יִדְעַי יָשׁוּב וְנָחֵם הָאֱלֹהִים וְשָׁב מִמְּרוֹן אִפּוֹ וְלֹא נֶאֱבַד:

רש"י: (ט) מי יודע - עבירו' שבידו ישוב:

וזהו הפתח - חרטה אשר יותר הנדר על ידו, כי כאשר בא ושב בתשובה שלימה - אזי הוא ממתיק הדינים והגבורות בשרשם למפרע¹⁵, וממילא אין מקום לנדר לחול, וזאת אי אפשר רק על ידי הצדיק כנ"ל. ואמרינן בברכות דף ל"ב (ע"א) וְיָחַל מִשָּׁה (שמות לב יא)¹⁶ - שהפר לו נדרו וכו', היינו שהיה כעת דינים קשים על בני ישראל, ובתפלתו בטל מהם הדינים והמתיק הדינים והגבורות בשרשם, ממילא הביא להשיית כביכול לחרטה¹⁷, וממילא בטל הנדר על ידי משה רבינו. גם אמר עכשיו שנשבעתי מי מפר לי¹⁸, אבל אחרים מוחלין לו וכו'¹⁹.

ומעתה נבוא לביאור הפסוקים, כי זאת למד משה מעצמו שהתרת נדרים ביחיד מומחה, שהוא גם כן היה ביחיד והתיר לו נדרו על ידי פתח שפתח לו הקדוש ברוך הוא שאמר ועתה הניחה לי וגו'²⁰, על כן לא נאמר 'ויאמר ה' אל משה' - כי התרת נדרים הבין זאת מדעתו שנצטוו מהשי"ת, על כן לא נאמר גם כן 'זה הדבר אשר צוה ה' לאמרי' כדרך שנכתב אצל כל המצות, כי זאת למד מעצמו שנצטוו, כיון שראה שהותר הנדר. על כן פירש בכאן רש"י ז"ל זה הדבר שהוסיף משה וכו' כי מצוה זאת נתנבא משה כאילו נאמרה לו בפירוש מפי השם יתברך, על כן אמר זה הדבר שזה הדבר עצמו ראה שנצטוו ממילא, מכח שראה שהתיר הנדר, והבין.

ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד ויראו את ארץ יעזר וגו' והנה המקום מקום מקנה ויבאו בני גד ובני ראובן ויאמרו אל משה וגו' הארץ אשר הכה ה' לפני עדת ישראל ארץ מקנה הוא ולעבדיך מקנה ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאחזה אל תעברנו את הירדן.²¹ והנה יש להבין, מה היה כוונתם של בני ראובן ובני גד צדיקים וקדושים כאלו שהיו מעדה השלימה מבאי הארץ, מאותן הכתוב עליהם (דברים ד ד) חֲמִישִׁים פְּלֶקֶס הָיוּ²² - יחפצו לשבת בחוץ לארץ שהיא ארץ סיחון ועוג, ולא ירצו לעלות לארץ הקדושה ליטול שם נחלה בארץ ישראל²³.

ונראה, כי ידוע כי הארץ אשר הנחיל השם לאבותינו היא קדושה במאד, ואברהם אבינו ע"ה השתוקק במאד אחר ארץ ישראל, כדאייתא בזוהר הקדוש באריכות²⁴, ומשה רבינו ע"ה השתוקק מאד לבוא שמה, כי אין תורה כתורת ארץ ישראל (ב"ר טז ד)²⁵ ואוירה מחכים (ב"ב קנח ב)²⁶ כידוע. ושם אין הקליפות שולטים²⁷, כנמצא בספרים הקדושים. וכל הדר בארץ ישראל יש לו אלהי וכל הדר בחוץ לארץ וכו', כדכתיב (ויקרא כה לח)²⁸ לַתֵּת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיטֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים (כתובות קי ב)²⁹. וזה היתה הכוונה בנתינת ארץ ישראל לישראל להיות להם לאלהים, אלא שחוץ לזה יש שם עולם הזה עד אין שיעור ואין תכלית, והיא מעולה מכל הארצות שבעולם, כידוע³⁰.

¹⁵ שורש הדינים הוא בבינה והתשובה גם היא בחי' בינה ועל ידי התשובה נמתקים בשרשם

¹⁶ שמות פרק לב פסוק יא (כי תשא): וְיָחַל מִשָּׁה אֶת־פָּנָיו יְקוֹקֵק אֱלֹהֵינוּ וַיֹּאמֶר לָמָּה יְקוֹקֵק אֶפְרָיִם בְּעַמָּךְ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בְּלֶמַח גְּדֹל וּבִיָּד חֲזָקָה:

¹⁷ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לב עמוד א: ויחל משה את פני ה' - אמר רבי אלעזר: מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שהחלו; ורבה אמר: עד שהפר לו נדרו, כתיב הכא ויחל וכתוב התם לא יחל דברו, ואמר מר: הוא אינו מיחל אבל אחרים מחלין לו רש"י: נדרו - דבורו שאמר ואכלם.

¹⁸ תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף עד עמוד א: א"ל: תא אחוי לך הר סיני. אזלי, חזאי דהדרא ליה עקרבא וקיימא כי חמרי חוורתי. שמעתי בת קול שאומרת: אוי לי שנשבעתי, ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי?

כלומר שהקב"ה רצה שרבה בר חנה יתיר לו את שבועתו שנשבע להגלות את בני ישראל

¹⁹ הלשון מוחלין לו, כלומר שאחרים יכולים להתיר את הנדר ויהא מותר לו לעבור עליו

²⁰ שמות רבה (וילנא) פרשה מב סימן ט (כי תשא): כך אמר הקדוש ברוך הוא למשה ועתה הניחה לי אמר משה מפני שהקב"ה רוצה שאפייס על ישראל, לפיכך הוא אומר ועתה הניחה לי, מיד התחיל לבקש עליהם רחמים הוי ויחל משה את פני ה' אלהיו.

²¹ במדבר פרק לב: (א) ומקנהו רב ה'ה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד ויראו את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד והנה המקום מקום מקנה: (ב) ויבאו בני גד ובני ראובן ויאמרו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל נשיאי העדה לאמר: (ג) עטרות ודיבן ויעזר ונמרלה וחסבון ואלעלה ושכם ויבא ובען: (ד) הארץ אשר הכה ה' לפני עדת ישראל ארץ מקנה הוא ולעבדיך מקנה: (ה) ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאחזה אל תעברנו את הירדן: (ו) ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן האסחים יבאו למלחמה ואתם תשובו פה: (ז) ולמה תנואון תניאון את לב בני ישראל מעבר אל הארץ אשר נתן להם יקוק:

²² במדבר פרק כ: (כב) ויסעו מקדש יבאו בני ישראל כל העדה ה' הקר:

רש"י: (כב) כל העדה - כולם שלמים ועומדים להכנס לארץ שלא היה בהן אחד מאותם שנגזרה גזירה עליהם שכבר כלו מתי מדבר, ואלו מאותן שכתוב בהן (דברים ד, ד) חיים כולם היום:

²³ אור החיים במדבר פרק לב פסוק ג: שיש להתרעם עליהם שבחרים לשבת חוץ לארץ הקדושה והנבחרת לה: (ראה בהרחבה שם)

²⁴ זוהר כרך א (בראשית) פרשת לך לך דף עז עמוד ב דף עח עמוד א: ויאמר יי' אל אברם לך לך אמר ר' אלעזר לך לך לגרמך לאתקנא גרמך (לאתקפא) לאתקנא דרגא דילך, לך לך לית אנת (ס"א כדאי) למיקם הכא בין חייבין אליו, ורזא דמלה לך לך - דהא קודשא בריך הוא יהיב ליה לאברהם רוחא דחכמתא והוא ידע ומצרף (צנורי) סטרי דיישובי עלמא ואסתכל בהו ואתקל בתיקלא וידע חילין די ממנן על סטרי יישובא כד מטא לגו נקודא דאמצעיתא דיישובא תקיל בתיקלא ולא הוה סליק בידיה, אשגח למנדע חילא די ממנא עלה ולא יכיל לאתדבקא ברעותיה תקיל כמה זמנין וחמא דהא מתמן אשתיל כל עלמא אשגח וצרף ותקל למנדע וחמא דהא חילא עלאה דעלה לית ליה שעורא עמיק וסתים ולאוו איהו כגווני דסטרי דרגי דיישובא אשגח ותקיל וידע דהא כמה דמההיא נקודא דאמצעיתא דיישובא מניה אשתיל כל עלמא לכל סטרי הכי נמי ידע דהא חילא דשרי עלה מתמן נפקו כל שאר חילין דממנן על כל סטרי עלמא וכלהו ביה אחידין כדן (בראשית י"א) ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען

²⁵ בראשית רבה (וילנא) פרשה טז סימן ד (בראשית): וזהו הארץ ההיא טוב, מלמד שאין תורה כתורת א"י ולא חכמה כחכמת א"י

²⁶ תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קנח עמוד ב: אוירא דארץ ישראל מחכים

²⁷ פירוש הרמ"ז על זוהר דברים: מפני שהיא מתגברת על קליפות העשיה, לאפוקי מלכות העשיה שהיא שקועה בקליפות,

²⁸ ויקרא פרק כה פסוק לח (בהר): אֲנִי יְקוֹקֵק אֱלֹהִים אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לַתֵּת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיטֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים: ס

²⁹ תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קי עמוד ב: שכל הדר בארץ ישראל - דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ - דומה כמי שאין לו אלוה, שנא': לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים, וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה? אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל - כאילו עובד עבודת כוכבים

³⁰ תלמוד בבלי מסכת תענית דף י עמוד א: ארץ ישראל שותה מי גשמים, וכל העולם כולו מתמצית, שנאמר הנתן מטר על פני ארץ וגו'. ארץ ישראל שותה תחילה, וכל העולם כולו לבסוף, שנאמר הנתן מטר על פני ארץ וגו'. משל לאדם שמגבל את הגבינה, נוטל את האוכל ומניח את הפסולת.

והנה גבי מלחמות סיחון ועוג היתה המלחמה רק לשם שמים³¹, לפי שלא היה כוונתם לדור שם ולאחוז בה לאחוזתה רק שהיו מחריבין אותה, כדכתיב (דברים ג ו') **הַחֵרֶם כָּל עִיר וְגוֹ', לְקִיּוֹם מִצּוֹת (שם כ טז) לֹא תַחֲיָהּ כָּל נֶשְׁמָה³⁴**, שהם האמורים משבע אומות שנאמר עליהם 'לא תחיה כל נשמה', רק שארצם נחשבת מחוצה לארץ, כמו שנאמר (במדבר לד ב') **זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפְּל לָכֶם בְּנִחְלָה אֶרֶץ פְּנִיעַ לְגִבְלֹתֶיהָ, וְשֶׁם נִכְתָּב כָּל גְּבוּלֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מֵאַרְבַּע הָרוּחוֹת אֲבָל אֶרֶץ סִיחֹון וְעוֹג הִיא מִחוּץ לָאָרֶץ - עַל כֵּן הִיְתָה מִלְחָמוֹת סִיחֹון וְעוֹג לְגִמְרֵי רֶק לְשֵׁם שָׁמַיִם. לֹא כֵן מִלְחָמוֹת לְכַבּוֹשׁ, הֵגֶם שֶׁהוּא מִלְחַמַּת מְצוּה³⁶ - אֵף עַל פִּי כֵן יֵשׁ שֶׁם אִיזָה פְּנִיָּה גַם כֵּן וְאִחִיזָה לִיצֵר הָרַע גַּם כֵּן, לְבַלְבֵּל הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁהִיא הַכוּוֹנָה גַם כֵּן בְּמִלְחָמָה כְּדִי לִירֵשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדִבְשׁ (שמות ג ח)³⁷, והיא מעולה מכל הארצות שבעולם בשביל תענוגי העולם הזה**

והנה בני גד ובני ראובן זאת היתה כוונתם, להיות שמלחמה זאת היתה רק לשם שמים ולא לשום פניה אחרת, אבל שם במלחמות ארץ ישראל יראים שלא יהיה להם שם שום פניה מצד היצר הרע בשביל תענוגי העולם הזה, על כן חפצים להשאר וליטול נחלה בארץ סיחון ועוג ולילך אחר כך בראש במלחמות ארץ כנען, ובודאי יהיה כוונתם גם כן רק לשם שמים³⁸ כיון שלא יטלו שם שום נחלה בארץ ישראל לא יכוונו בשביל תענוגי עולם הזה רק לשם שמים. וזה שאמרו הארץ אשר הכה ה' לפני עדת ישראל ארץ מקנה היא רצה לומר, שהכה ה' לפני עדת ישראל, לפי שכוונתם היתה רק לשם שמים ולא לשום אחוזת נחלה, כי היא רק ארץ מקנה ולא לאחוזת נחלה. ולזה **ויאמרו אם מצאנו חן וגו' יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזתה אל תעבידנו את הירדן** כדי שיהיה כוונתם רק לשם שמים כנ"ל³⁹.

והנה משה רבינו ע"ה לא הבין כוונתם, והוכיחם בתוכחות גדולים **כה עשו אבותיכם בשלחי אותם מקדש ברנע וגו' והנה קמתם תחת אבותיכם וגו'.** ולזה **ויגשו אליו ויאמרו** ופירשו שכוונתם יהיה רק לשם שמים בַּחוּץ כַּכֶּסֶף וְזָהָב בְּלִי שׁוֹם סִיג ופסולת ופניה כלל, רק לשם שמים לנקום נקמת ה' ועמו, לקיים מצות לא תחיה כל נשמה; וזה **לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו.** ולכך כתיב ביהושע וְהַחֲלוּץ עוֹבֵר לְפָנֶיהֶם דִּקְאֵי עַל בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד, לפי שהיה כוונתם רק לשם שמים - לכך הלכו בראש המלחמה⁴⁰. וכששמע משה רבינו ע"ה דבריהם הוטב בעיניו, **ויאמר להם משה אם תעשון את הדבר הזה וגו' ועבר לכם כל חלוץ את הירדן לפני ה' כנ"ל דייקא**, שכוונתם לשם שמים ואז **והייתם נקיים מה' ומישראל והיתה הארץ הזאת לכם לאחוזתה לפני ה',** וכנ"ל דייקא שכוונתם לפני ה' - היינו רק לשם שמים, וקל להבין

³¹ חתם סופר על דברים פרק א פסוק ח: והנה במלחמות סיחון ועוג שלא רצו להחזיק להם הארץ כלל לולי באו ב"ג וב"ר וא"כ אותה מלחמה היתה לשם שמים כמלחמת כוכבים ממסלותם בלי טעם רק כאשר ציוה ה'

³² דברים פרק ג פסוק ו (דברים): ונחמם אותם כאשר עשיתם לסיחון מלך חשבון החרם כל-עיר מתם הנשים והטף:

תרגום אונקלוס: (ו) וגמרנא יתהון כמה דעבדנא לסיחון מלכא דחשבון גמרנא כל קרייא גובריא נשיא וטפלא:

³³ דברים פרק כ (שופטים): (טו) כִּן תַּעֲשֶׂה לְכָל-הָעָרִים הָרַחֲקוֹת מִמֶּךָ מֵאֲדָם אֲשֶׁר לֹא-מִעֲרֵי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הֵנָּה: (טז) רֶק מִעֲרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יִקְרָא אֱלֹהֵיךָ נִתֵּן לָךְ נִחְלָה לֹא תַחֲיָה כָל-נֶשְׁמָה: (יז) כִּי-הִחָרַם תַּחֲרִימֶם הַחַיִּי וְהָאֲמָרִי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי הַחַיִּי וְהַיְבוּסִי כָאֲשֶׁר צִוָּה יְקֹנָה אֱלֹהֵיךָ:

³⁴ רמב"ן דברים פרק ב: (לד) ונחרם את כל עיר מתים והנשים והטף - שהיו מן האמורי, ונצטוו בכך שנאמר (להלן כ טז) רק מערי העמים האלה אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה לא תחיה כל נשמה

³⁵ במדבר פרק לד פסוק ב (מסעי): צֹא אֶת-דְּבִי יִשְׂרָאֵל וְאֶמְרָתָ אֲלֵהֶם כִּי-אַתֶּם בָּאִים אֶל-הָאָרֶץ כְּנָעַן, זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפְּל לָכֶם בְּנִחְלָה אֶרֶץ כְּנָעַן לְגִבְלֹתֶיהָ:

³⁶ רמב"ם הלכות מלכים פרק ה הלכה א: אין המלך נלחם תחלה אלא מלחמת מצוה, ואי זו היא מלחמת מצוה זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם.

³⁷ מאור ושמש ויקרא פרשת קדושים: ונראה לפרש על פי פשוטו, דהנה כוונת הבורא ברוך הוא וברוך שמו היה בזה שנתן לבני ישראל ארץ הקדושה, מחמת שהוא ארץ אשר אָוִירָה מַחֲכִים, כי הוא מכון כנגד 'ארץ עליונה' אשר היא נקראת 'מלכות שמים', וממילא בָּקָל יִכּוֹל אָדָם לְבֹא שָׁם לְעֹבֹד ה' באמת. אבל אֵלֶּיהָ יִקְוָה, מחמת שהיא אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדִבְשׁ וְכָל הַתַּעֲנוּגִים שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה, גַּם כֵּן שָׂכִיחַ בָּהּ עַל כֵּן יִכּוֹל אָדָם ח"ו לְמַשׁוֹךְ עֲצָמוֹ לְגִשְׁמִיּוֹת וּלְשִׂכּוֹחַ לְעֹבֹד ה' באמת, ובפרט כשבאו ישראל לארץ מצאו בָּתִּים מְלֵאִים כָּל טוֹב וְזִיתִים וְכַרְמִים מְלֵאִים פְּרוֹת, וּבֹדָאֵי יִכּוֹלִים מִיד לְמַשׁוֹךְ אַחֵר הַגִּשְׁמִיּוֹת; עַל כֵּן עֲזָה הִיעֲזָה לְזֶה שֶׁנֶּתַן הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיַּדְעַה הָאָדָם כָּל טוֹב שֶׁנֶּתַן לוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ - לֹא נֹתֵן לוֹ בְּשִׁבְלֵי עֲצָמוֹ, רֶק כְּדִי לְהִיטֵף מִשְׁפִּיעַ מְטוֹבוֹ לְאַחֲרִים, וְהַשִּׁי"ת לֹא עָשָׂה אוֹתוֹ רֶק כְּמוֹ גִּזְרֵי עַל כָּל הַטוֹב כְּדִי לְחַלֵּק לְעַנְיִים, וְלֹא לְחַשׁוֹב בְּעַצְמוֹ כָּלל שֶׁהוּא שְׁלֹו, רֶק שִׁיחִיהָ לוֹ בּוֹ רֶק חֶלֶק כְּחֶלֶק הָעֵנִי, וּבִזֶּה יִכּוֹל הָאָדָם לְבֹא לְעֹבֹד ה' באמת.

³⁸ מאור ושמש דברים פרשת דברים: שאמרנו למעלה בפרשת מטות, כי מה שבקשו בני ראובן ובני גד את ארץ סיחון ועוג היתה כוונתם לשם שמים, יעוין שם באורך

³⁹ כלומר בני גד ובני ראובן רצו שלא תהיה להם פניה בכבישת א"י, ולכן בקשו את ארצם של סיחון ועוג שהיה המלחמה בה לשם שמים בלבד, גם לא תהיה פניה בכבישת א"י להחול ארץ זבת חלב ודבש ותהיה כוונתם רק לשם שמים להחרים שבעת עממים

⁴⁰ רש"י במדבר פרק לב פסוק יז: לפני בני ישראל - בראשי גייסות, מתוך שגבורים היו, שכן נאמר בגד (דברים לג, כ) וטרף זרוע אף קדקד, ואף משה חזר ופירש להם באלה הדברים (דברים ג, יח) ואזו אתכם בעת ההיא וגו' חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל. וביריחו כתיב (יהושע ו, יג) והחלוץ הולך לפניו, זה ראובן וגד שקיימו תנאים: